

“MARTİN EDEN” İLE “MAİ VE SİYAH” ROMANLARI ÜZERİNE BİR KARŞILAŞTIRMA

Gülten BULDUKER*

Öz

Uzun anlatı türlerinden olan roman, Tanzimat Dönemi Türk edebiyatına önce çeviri yoluyla girmiş; sonra da taklit yoluyla yerli romanlar yazılmaya başlanmıştır. Roman türü, modern dünyanın ya da Batı kültürünün Türk toplumunca tanınmasında bir araç vazifesi üstlenmiştir. Batılı değerlerin ve yaşam tarzının romanlardan yüzeysel bir şekilde öğrenilmesi, başta giyim kuşam olmak üzere yaşamın her alanında bir yozlaşmadan söz edilmesine yol açmıştır. Ardından Batılı değerler karşısında geleneksel değerlerin sorgulanmasıyla bir zihniyet çatışmasının yaşandığını da yine birçok romandan tespit etmek mümkündür.

Servet-i Fünun romanlarında ise roman türünün modern anlamda gelişim göstermesinin yanı sıra, iyiden iyiye Batı kültürünün bilinçli olarak yazarlarca tanıtılmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu dönem romanlarında artık roman kişilerinin çoğu bir Batılı gibi yaşamaya başlamış; geleneksel ve millî değerlerden kopmuştur. Bunların yanı sıra Batı sanat kurumlarının özellikle Batı edebiyatın bu dönem romanlarında övüldüğü görülmektedir. Servet-i Fünun edebiyat anlayışını sergilemesi bakımından Halit Ziya Uşaklıgil'in Mai ve Siyah romanının Türk edebiyatında önemli bir yeri vardır. Bu romanı, Jack London'ın Martin Eden romanıyla kurgu ve içerik yönüyle benzerliği bakımından karşılaştırarak inceleyeceğiz.

Uzun anlatıya dayalı edebî metinler, çoğunlukla bir ya da birden fazla çatışma unsuru üzerine kurgulanır. Onun için metnin yüzey ve derin yapısında pek çok gerçeklik görmek mümkündür. Kişiler çoğunlukla amaca

* Dr. Öğr. Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

e-posta: gultenbulduker@hotmail.com

Geliş/Received: Temmuz/July 2018, Kabul/Accepted: Ekim/October 2018

giden yolda “araç değerler” ve “yüksek değerler”in çatışmasını, insan doğası gereği yaşarlar. Bu gerçeklerden hareketle Mai ve Siyah ile Martin Eden’daki roman kahramanlarını sosyal çevreleriyle birlikte ele alıp, tiplerin benzer ve farklı kişilik özelliklerini karşılaştırmak bu çalışmanın amacıdır. Bu sebepten her iki romanda da en belirgin konu olan “varlık sorunsalı” karşısında, yenilgi ya da kaçış olarak değerlendirebileceğimiz ortak temaların, başka bir deyişle, yaşama sevincini ifade eden “mai hayaller”in yerini “siyah bir ümitsizliğe” nasıl bıraktığı tahlil edilecektir. Değerlendirme yaparken sanat açısından hangi romanın daha nitelikli olduğu gibi bir kıyaslama yapılmayacaktır.

Anahtar Sözcükler: *Aşk, Para, Kapitalizm, Burjuva, Modernizm, Estetik, Hayal, Gerçek.*

A COMPARISON OF THE NOVELS ‘MARTIN EDEN’ AND ‘BLUE AND BLACK’

Abstract

Novel, which is one of the long narrative types, was introduced into the Tanzimat Era Turkish Literature first through translation and then domestic novels were written by means of imitation. The genre of novel assumed the function of an instrument for the introduction of the modern world, or the Western culture, to the Turkish society. Learning about the Western values and lifestyle superficially from novels resulted in the talks about the degeneration of all aspects of the society, especially in the way of clothing. It is also possible to detect in many novels that then a clash of mentalities was experienced when the traditional values were questioned in the face of the Western values.

In the Servet-i Fünûn (literally, ‘Wealth of Knowledge’) literature, besides the development of the genre of novel in the modern sense, it can be observed that the Western culture was being introduced consciously and thoroughly by the authors. In the novels of that period, now the characters of the novels had begun to live just as a Westerner, and they had alienated from the traditional and national values. In addition to those, it can be seen that the Western institutions of art, especially the Western literature, were praised in the novels of that period. In terms of displaying the Servet-i Fünûn literary understanding, the novel Mai ve Siyah (The Blue and the Black) by Halit Ziya Uşaklıgil has a distinguished place in the Turkish literature. We will review that novel in a comparative way based on its

similarity to the *Martin Eden* by Jack London in terms of its setup and content.

Literary works based on long narratives are mostly fictionalised upon one or more than one elements of conflict. Thus, it is possible to see many realities in the superficial and deep structures of the text. Due to the human nature, people mostly experience a conflict of “instrumental values” and “high values” on their way to the goal. Based on these facts, the present study aims to address the heroes of the novels ‘Blue and Black’ and ‘Martin Eden’ together with their social environments, and to compare the similar and different personality traits of the types. Thus, the common themes that can be defined as a defeat against or an escape from the “problem of existence”, which are the most prominent subject in both novels, in other words, how the “blue dreams” symbolizing the joy of living give way to the “black despair”, will be analysed. During this evaluation, no comparison concerning which novel is superior in artistic terms will be made.

Keywords: Love, Money, Capitalism, Bourgeois, Modernism, Aesthetic, Dreams, Reality.

Giriş

Namık Kemal, yeni tarz edebiyatın zuhurundan sonra her alanda yazılan kitaplarda başka bir açıklık, başka bir hikmetli fikir peyda ettiğini belirtir. Ona göre Batı edebiyatından aldığımız “*siyasî makaleler, roman ve tiyatro*”nun fikirlerin gelişmesine hizmeti büyük olmuştur. (Namık Kemal, 2005 :38) Öyle ki “*Avrupalılar roman yolunu o derce ileriye götürmüşlerdir ki, bu gün her mütemeddin (medenî) millet lisânında ahlâkça ve hatta bir dereceye kadar maarifçe istifade olunacak binlerce hikâyeye bulunabilir.*” (Namık Kemal, 2005 :40) Öyle anlaşılmaktadır ki Namık Kemal, *İntibah*’ı hikâyeye türünün gelişmesine katkı sağlamak için kaleme almış; fakat “*istidat yetersizliği yüzünden*” gönlünün istediği başarıya ulaşamamıştır. (Namık Kemal, 2005 :40)

Tanzimat döneminde çeviri yoluyla tanımaya başladığımız roman türünün Servet-i Fünun dönemine kadar sanatsal niteliği yükselmiştir ancak Batılı örnekleriyle kıyaslandığında eksik yönlerini görmek mümkündür. Bundan dolayı romancılarımız, sanatlarını icra etmekle birlikte roman üzerine değerlendirme yapmak gereğini de duyarlar. Mehmet Rauf’a göre roman hayatın gerçeklerini konu almalı, romancı “*beşeriyetin ıslahı için*” (1315: 38-42) eserinde insanlığı tasvir etmelidir. Tanpınar da bizim

romancılarımızın “insanı anlatabilme” kabiliyetinin zayıf olduğundan yakınır ve “*Halit Ziya kendini hayatın içinde idrak eden o pervasız yazarlardan, büyük yol açıcılardan değildir. Mesela Rus romanlarında olduğu gibi dolu dizgin hayatın içine girmedi... Bütün arkadaşları gibi, devrinin moda olan Fransız romanlarında kaldı.*” (2005: 286) der. Fakat *Mai ve Siyah*’ı tarihimizin belli bir devrinde, aydın orta sınıfın hayatını, bu hayatın tezatlarını, terbiye ayrılıklarını, hasretleri, yeisleri ve ümitlerini vermesi bakımından ayrı tutar. Fikret ise “*Musahabe-i Edebiyye*” başlığını taşıyan yazılarının birinde Halit Ziya ile romanın sosyal hayat üzerine tesirini konuşurlarken, Halit Ziya kurumlanarak: “*Evet, hiç şüphe yok, hayat romanları değil, romanlar hayatı yapıyor!*” (Parlatır, 1993: 164) demiştir. Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere, sanatçılarımız, sanatın insanı etkileme gücünün farkındadır.

İncelemiş olduğumuz romanlar, Amerikan ve Türk edebiyatında önemli bir yer edinmiştir. Halit Ziya Uşaklıgil, *Mai ve Siyah*’ı 1896-1897 yıllarında *Servet-i Fünun* dergisinde tefrika (yazı dizisi) halinde, 1900 yılında da Alem Matbaası’nda kitap olarak yayımlar. *Martin Eden* ise 1909’da Jack London tarafından yazılmıştır. Yaklaşık aynı zaman diliminde kaleme alınmaları bir etkilenme sorusunu akla getirmektedir. Önce yazılan *Mai ve Siya* olduğuna göre Jack London bu romandan etkilenmiş olabilir. Ayrıca her iki yazarın da kim olduğunu bilmediğimiz bir başka yazarın benzer bir eserini okumuş olma ihtimali de vardır. Fakat yazar olma idealleri doğrultusunda benzer bir insanî düşünce ve his ortaklığında buluşmaları da mümkündür. Zaten asıl adı John Griffith Chaney olan Jack London (1876-1916)’ın *Martin Eden*’i otobiyografik bir eser olup kendi hayatından izler taşımaktadır.

Jack London eserlerinde sanatını ve yaşamını karakterize eden zıtlıkları yansıtır. En çok okunan Amerikalı yazarlardan biri olan London, ikili kimliğini ortaya çıkaran doğa bilimci okulun “edebî” bir yazarı olarak kitlesel pazar olgusu, şaşırtıcı kentsel ortam kombinasyonları, egzotik ve pastoral karakterleri, Nietzsche’nin bireyciliği ve sosyal Darwinizm ile rekabetçi sempatisi sayesinde XX.yy.ın sosyal, entelektüel ve sanatsal, türbülansını sunar (Reesman, 2009: 1).

J. Eugene Kerstiens, London’ın doğasının, bireysellik, arzu, romantik zevk, hedefe ulaşma, bilim ve ilerlemeye inanç gibi neslinin tipik ve canlı zıt karakterini sunduğunu belirtir. Romanlarının kahramanları, kendi fikir ve niteliklerinin düzensiz bir karışımıdır. Onan göre, daima kendi kahramanlığı, kendinde benzersiz veya büyük olarak kabul ettiği fikirleri, roman kahramanlarına nitelik vermeye yetmemiştir (Kerstiens, 1952: 80).

“Martin Eden” ile “Mai ve Siyah”

Kurmaca bir dünyanın ürünü olan edebî eserlerin türe özgü biçim ve içerik özellikleri vardır. Hemen hemen tüm klasik roman ve hikâyelerde bir konu ve olay kurgusu kişi kadrosuyla bütünleşir. Sosyal çevre ve zaman da belirleyici unsurlardır. Karşılaştırmalı edebiyattan söz edilince ilk önce bu unsurlar arasındaki benzerlik ve farklılıkların karşılaştırılması izlenecek ilk yoldur. P. Van Tiegem’e göre karşılaştırmalı edebiyatın amacı, belirli edebiyatlara ait eserleri, aralarındaki ilgiler bakımından incelemektir (Tiegem, 1943: 42). Yavuz Bayram ise sağlıklı bir karşılaştırma yapabilmek için eserlerin nitelikleriyle uyumlu aşamaların geliştirilmesi ve “*konu, tema, mesaj, motif, tip, ana ve ara fikirler*” (Bayram, 2004: 1) gibi alt başlıkların doğru biçimde belirlenmesi gerektiğini belirtir. Bu açıklamalar doğrultusunda *Mai ve Siyah* ile *Martin Eden*’a baktığımızda şahısları, olaylar zinciri boyunca üç değişik yönüyle görmekteyiz. Birincisi aşkı yaşayış biçimleri; ikincisi edebiyat dünyası içindeki durumları ve sanat eseri hakkındaki fikirleri; üçüncüsü de sosyal çevreye uyum mücadeleleridir.

Her iki romanda da konuların işlenişi ve sıralanışı klasik kurgu (giriş-gelişme-sonuç) yönüyle birbirine benzer. Ana düğümün atılışı ve entrik unsurların verilmesi ortak özellik göstermektedir.

Giriş bölümünde, her iki romanda da karakterlerin tanıtımı ve kişilikleri hakkında bilgi verilmiş, okurun belirli izlenimler edinmesi sağlanmıştır. Burada ilgi çeken ilk şey, Ahmet Cemil’in de Martin Eden’in de bir burjuva evindeki sıkılgan misafirlikleridir. Her iki gencin de bir burjuva kızına tutulmaları ve onların gibi bir yaşam elde etmek için giriştikleri yaşam mücadelesi yüzey yapıda görünen çerçevedir. Bu bölümün sonunda “ana düğüm” verilir. Ana düğüm aynı zamanda romanların konusunu içermektedir; *Martin Eden*’in konusu: “1909 yıllarında Oaklandlı eğitimsiz bir deniz işçisi gencin kendini yetiştirme ve yazar olup sevdiği kadına kavuşabilme arzusudur.” *Mai ve Siyah*’ın konusu ise “1900’lü yıllarda İstanbul’da yaşayan henüz eğitimini tamamlamadan babasını kaybeden Ahmet Cemil’in ünlü bir yazar olup Lâmia ile evlenme hülyalarını gerçekleştirme mücadelesidir.” Ayrıca konu genişliği bakımından, sosyal hayatın bazı gerçeklerinin ele alınışları da benzerlik ve farklılıklar içermektedir.

Gelişme bölümünde, eserlerin derin yapısında, bireyin sosyal çevreye uyumu felsefî bir yönelişe kapı aralar. Roman kahramanları içinde yaşadıkları toplumu sorgulamaya başlarlar. Ahmet Cemil’in güzel bir sanat eseri kaleme almasını, kız kardeşinin ölümü, ardından gazetede görevinden ayrılışı ve Lâmia’nın başka biriyle nişanlanması izler. Martin Eden ise tam

başarıya ulaşacağı sırada Ruth’tan ayrılır ve sonra şöhreti yakalamasıyla ana düğüm çözülmüş olur.

Sonuç ise yine benzer biçimdedir. Şöyle ki, geç gelen ün ve para Martin Eden’a bir şey ifade etmez, bu yüzden “aşk ve güzelliğin” olmadığı bir dünyada yaşamaktansa denize atlayarak ölmeyi tercih eder. Ahmet Cemil de aynı sonu yaşamaktadır; tam intihar edeceği sırada annesinin sesini duyar. Aslında gerçek şudur ki her iki genç de ruhen ölüdür.

İncelemiş olduğumuz romanlarda daha çok roman kahramanları Ahmet Cemil ve Martin Eden’a zıt ya da benzer kişilik özellikleri olan tipler üzerinde duracağız.

Yirmi yaşında eğitimsiz bir genç olan Martin’in anne ve babası ölmüştür. İki kız kardeşi vardır. Çeşitli ülkelerde ekmeğini kazanma mücadelesi veren erkek kardeşlerinin varlığından da söz edilir. Küçük yaşta okulu bırakıp çalışmak zorunda kalan Martin gemi işçisidir. Hayatın katı gerçekleri içinde yetişmiş, meyhanelerde dolaşmıştır. Bir çete kavgasında Arthur isminde bir burjuva gencin hayatını kurtarması üzerine, Morse ailesine yemeğe davet edilir. Genç adam burada, Arthur’un kız kardeşi Ruth ile tanışır. Martin ilk kez bir burjuva evinde bulunmaktadır. Dolayısıyla duvardaki tablodan tutun da bayanların kıyafeti, aile bireylerinin birbirlerine karşı zarif tutumları ve sofradaki çatal bıçak düzenine kadar her şey gözünü kamaştırır. Kendi varlığının o zarafet içinde bir tezat oluşturduğunu fark eder. “İlk defa olarak, yemek yemenin sadece yarar amacıyla yerine getirilen bir iş olmadığını anlar.” “...Tanrı aşkı için!” diye bağırır. “Ben de onlar kadar iyiyim işte; gerçi onlar benim bilmediğim bir sürü şey biliyorlar ama, ben de öğrenebilirim...”(1994: 23) der. Kütüphanelere gidip görgüsünü artıracak kitaplar okur. Kendi sınıfıyla burjuva sınıfının yaşayış ve davranış kuralları arasındaki zıtlığı anladıkça öğrenme azmi artar.

Martin, kendini yetiştirme merakı sonucu Ruth ile yakınlaşır, onu rehber edinir. “Sizin bu evde yaşadığınız yaşama ulaşmanın yolunu bulmak istiyorum ben. Yaşamda sarhoş olmaktan, ağır işlerden, so’na, oradan oraya dolaşmaktan başka şeyler de var. Hah, işte, nasıl elde edicem bunu ben? İşe nerden sarılıp başlamalıyım? Kendime yol açmak istiyorum, hem iş zora geldi mi, gece gündüz çalışırım ben.”(1994: 74) demesinden de anlaşılacağı gibi Martin, yükselmek, sınıf atlamak ister. Ama aynı zamanda tüm bunları elde etmek Ruth’u da kazanmak demektir. Ruth gibi, kültürlü ve güzel bir kadını etkilemenin tek yolu kültür ve sanattan geçmektedir. Bu kibar insanların dünyasını gördükten sonra Martin, Ruth’u sadece başarılarıyla kazanamayacağını anlar. Bir diş fırçası alıp ömründe ilk kez dişlerini fırçalar. “Kolalı yakanın kendisine, özgürlükten vazgeçmek gibi bir duygu

uyandırmasına rağmen dış yıkamaktan, yaka donanımına kadar her şeyde bir kişilik reformu yapması gerekir.”(1994: 45) Ruth, ona sırasıyla “ortaokul, lise ve üniversite” (1994: 75) eğitimi almasını önerir. Martin hem bulduğu işlerde çalışır hem sınavlara girer fakat “aritmetik” gibi dersleri veremez; yazar olmaya karar verir, kim bilir belki bu sayede Ruth ile evlenebilecektir. Bu amaca ulaşmak için gece gündüz çalışır, her güçlüğe göğüs gerer.

On sekiz yaşında babasını kaybedince evin geçimini üstlenmek zorunda kalan Ahmet Cemil ise bu yaşa kadar çok mesut bir hayat sürmüştür. Dava vekili olan babası ölünce hayatın ağır yükünü üstlenmek zorunda kalmış, ailesini geçindirebilmek için Fransızca hikâye çevirisi yapmaya ve özel dersler vermeye başlamıştır. Ahmet Cemil’in arkadaşı Hüseyin Nazmi ise zengin bir burjuvadır. Her ikisi de “*Mekteb-i Mülkiye*”de (Siyasal Bilgiler Okulu) okumaktadır. Ortak zevk ve ilgileri edebiyattır. Fakat Hüseyin Nazmi okulu bitirince devlet hizmetinde yüksek bir konumda çalışmayı düşünürken Ahmet Cemil yazar olmayı düşler. Ekmek parası kazanmak zorunda oluşu onu hayatın katı gerçekleriyle tanıştırır. Oysa Hüseyin Nazmi’nin böyle bir derdi yoktur, talih ona zahmetsiz bir hayat sunar. Ahmet Cemil arkadaşıyla aralarındaki farkı şöyle dile getirir:

“*Hüseyin Nazmi ne kadar mesuttu! Servet ve haysiyet sahibi bir babanın oğlu, bugün düşünmeye mecbur olmadığı gibi yarın da maişet (geçim) endişesi henüz saadet revnaklarıyla (mutluluk ışığıyla) parlayan alnını elem çizgileriyle bozmayacak.*”(2008: 69)

Ahmet Cemil’in Hüseyin Nazmi ile arasında olan zıtlık, Martin ile Ruth arasındaki yaşam farkına benzer. Ahmet Cemil zengin arkadaşının köşkü gibi bir evi ve kütüphanesi olsun ister. Orada duyacağı “*fikir hazzını*” hayal eder. Basma perdeli küçük odasında yaşamak ona zor gelir. Alphonse de Lamartin’i, Alfred de Musset’yi kendi köşkünün kütüphanesinde okumayı, “*fakat on altı sahifesini kırk kuruşa tercüme etmek için değil, yalnız kendi zevki kendi saadeti için...*”(2008: 79) ister.

Olayların akışı içinde tiplerin kişilikleri çoğunlukla ruhsal çözümlemelerle verilir ancak Martin’de daha fazla hareket söz konusudur.

Aşk, *Mai ve Siyah*’ta daha çok Ahmet Cemil’in hayalinde yaşanır. Bunun sebebi, o günkü Türk gelenekleri ve aile yaşam tarzının kapalı oluşudur. Ahmet Cemil her ne kadar Lâmia’nın çevresinde bulunsa da aralarında fizikî ve ruhî bir yakınlaşmadan söz edilemez. Kaldı ki arkadaşının kardeşine yan bakması da hoş bir durum olmazdı. Lâmia’nın genç adama ilgisi de belirsizdir. Ahmet Cemil bir bakıştan bir gülüşten çocukça bir duyguyla ümitlenmiş ve hayali bir aşk kurgulamıştır.

Martin, Ruth’a layık olmak uğruna içkiyi bırakır, daha düzgün ve anlamlı bir hayatın yolunu tutar. Artık elinden kitap düşmemektedir. Dolayısıyla kuytu meyhanelerde insanın çürüyüşünü anlamsız bulur. Martin kadar derin felsefeye dalıp sınıf farkını sorgulamasa da benzer gözlem ve toplumsal eleştiriyi Ahmet Cemil de yapar. Fakat Osmanlı Devleti’nde işçi sınıfı olmadığından roman kişilerinin yaşam tarzları arasındaki fark, daha çok paranın alım gücüyle ilgilidir. İnsanın kültür ve görgüsünü artırmasında, sanat gibi entelektüel uğraş edinmesinde paranın önemli bir araç vazifesi üstlendiği bir gerçektir; para, “aşağıdakiler ve yukarıdakiler”in konumunu belirleyen en önemli güçtür. Aslına bakılırsa her iki roman kişisi de üst sınıfa ait zevk ve hatta meslek edinmekle insanî varlıklarını ispat etmeye kalkışmışlardır diyebiliriz. Başka türlü Ahmet Cemil’in Hüseyin Nazmi’nin kız kardeşini yoksulluğu, mesleksizliği sebebiyle istememesini ve kendini çok ezik hissetmesini nasıl açıklayabiliriz? Kaldı ki en yakın arkadaşından günden güne uzaklaşırken de sürekli yoksulluğunu ayırıcı bir fark olarak dile getirir. Onun nasıl bir değersizlik duygusu yaşadığını şu cümlelerden anlayabiliriz: “*Biraz evvelki tebessümü ile, bir saniye sonraki nazarı ile Lâmia güya yukarıya: ‘Ne bahtiyarım!’ derken aşağıya: ‘Bu kim oluyor? Demişti...*” (2008: 367)

Martin ve Ahmet Cemil’in uzaktan görme arzusu ile bazı geceler, bir köşede bekleyip sevdikleri kızların evini seyretmeleri benzer motiflerdir. Kızların piyano çalarken gençler tarafından hayranlıkla seyredilmeleri esnada hissedilen aşk ve cinsel çağrışımların dile getirildiği sahneler de neredeyse aynıdır. Her iki genç de aynı kaderi yaşamakta ve aynı sınavı vermektedir. Kendi konumlarında ya da kendi sınıflarından bir kızı sevmiş olsalardı kendi gerçeklerine yabancılaşmayacaklardı. Oysa bir ideale ulaşma düşüncesi onları hayatın farklı gerçekleriyle tanıştırır. Ahmet Cemil’in hayatı zor bulduğu anlarda hayale sığınmasına karşın, Martin belli başlı felsefi disiplinleri öğrenme merakıyla hayatın içinden bir aydın profili çizmeye başlar.

Ruth, Martin’i tanıdığı bilgili ve görgülü kimselerle tanıştırır. Martin, önceleri kibar ve görgülü bu burjuva sınıfını çok büyük görür. Fakat kendi bilgisi arttıkça onların samimiyetsizliğini hisseder. Maddiyatı her şeyin üstünde tutan burjuvalar güzelliğe ve insana değer vermemekte, her şeyi dış görünüş ve parayla değerlendirmektedir. Dolayısıyla kültürel ve düşünsel yetkinlik yönünden de aslında işçi sınıfından yüksek bir konumda değildirlere. Buna karşın Martin, aşkına layık olabilmek için çok çalışır, her türlü aşağılanmaya katlanır. Sürekli yazılar yazıp dergilere gönderir. Ruth onun yazılarını okuyup beğenmesine rağmen yazılarının yayımlanacağına inanmamaktadır. Bu yüzden düzenli bir işe girip çalışmasını ister,

evlenebilmelerinin başka yolu yoktur. Martin, tüm zorluklara rağmen mücadelesini sürdürdüğü bu süreçte sınıf çatışması ve yoksulluk teması üzerine yoğunlaşır.

Gittikçe büyüyen işçi sınıfının kapitalist düzende nasıl bir sömürüye maruz kaldığını gören Martin, kendi felsefesini belirler. Nietzsche ve Herbert Spencer'in düşüncelerini benimser: "*Nietzsche haklıydı işte. Dünya güçlülerindir- aynı zamanda soylu olan ve domuzlara özgü ticaret ve alışveriş teknesinde yuvarlanmayanlarındır. Dünya gerçek soylulara aittir; büyük sarışın hayvanların, uyuşmazların, kavuk sallamayanlarındır dünya.*" (1994:366) O, Cumhuriyetçi ve sosyalistlerden nefret eder. Kendini bireyci olarak tanımlamaktadır. Vaktiyle işçi sınıfının üstündeki herkesin akıl kudretine ve güzellik anlayışına sahip kişiler olduğuna inanmış, onun kafasında "*kültür ve dolar*" hep birbirine koşut gitmiş, üniversite eğitimiyle bilginin aynı şey olduğuna inanmıştır. Fakat şimdi uzmanlık bilgisine inanmakta ve yazar olmasını geciktirecek konuları öğrenmeyi gereksiz bulmaktadır. O, amaca giden yolu kısaltan keskin bir zekâ ve geniş bakış açısına sahiptir. Çok kısa zamanda öyle bir ilerleme kaydeder ki Ruth'un üniversite okumasına rağmen "*özgün ve yaratıcı*" bir gücü olmadığını görür.

Ahmet Cemil fizik yönüyle zayıf, narin bir gençtir. Tam tersine Martin daha cüsseli ve güçlü olmalarına rağmen onları ortak noktada buluşturan şey, güzellik anlayışları ve aşkı algılayış biçimleridir. Her iki genç de ruh güzelliğine inanmakta ve aşkı yaşamdaki en anlamlı duygu ve değer olarak düşünmektedir. Durum böyleyken parayı ve üst sınıfa geçmeyi sevdikleri kızlara layık olabilmek için isterler. Onlara göre başarı peşinde koşmanın tek amacı aşk ve güzellik duygusuna ulaşmaktır: "*Aşk ve Ruth. Geri kalan hiçbir şey kitaplardaki tanıma uymuyordu; halbuki aşk ve Ruth uyuyordu. Martin onlar için biyolojik bir açıklama bulmuştu. Aşk, yaşamın en yüceltilmiş bir ifadesiydi.*" (1994: 363)

Her iki roman kişinin de kendi memleketlerinde aydın bir zümre içinde verilmesi, roman yazarlarının kendi ideoloji ve fikirlerini aksettirme amacına uygun bir zemin hazırlar. Ahmet Cemil'in sanat eserinde güzellik arayışı Hüseyin Nazmi ve basın çevresinde oluşturulan çevreyle verilir. Gerçekte Halit Ziya'nın kendi içinde yaşadığı edebiyat çevresidir bu çevre. Yazar kendi devrinde yaşanan "eski-yeni" çatışmasını romana taşır. Kendi estetik ilkelerini belirlemeye çalışır. Gençler çok iyi Fransızca bilmektedir; hayata bakışlarını da Fransız kültürü şekillendirmektedir. Birlikte geçirdikleri zamanlarda Fransızca şiirleri çevirip Türk şiiriyle kıyaslarlar ve iyi şiirin nasıl olması gerektiği üzerinde tartışırlar. "*Mir'at-ı Şuun*" gazetesinde işe giren Ahmet Cemil edebiyat dünyasının içindedir artık, şiir denemeleri yapar. Uzun bir şiirde farklı vezin kullanmak âhenk

sağlayacaktır. Ayrıca yeni fikirler için yeni kelimeler lazımdır. Eski kelimeler altında fikir tazeliği görünmez. Yeni bir sanat anlayışını (estetik) Batı şiirinde bulan gençler nitelikli bir sanat eseri arayışı içindedirler. Hayranı oldukları güzellik duygusu Ahmet Cemil’in eserinde ortaya konmuştur. Hüseyin Nazmi, evinde bir davet düzenler ve edebiyat çevresinden bazı kişileri çağırır. Arkadaşını şiirini okuması için takdim ederken eserin başlıca özelliğinin “*mümkün olduğu kadar görülmemiş, tanınmamış edası*” (2008: 256) olduğunu söyler. Davetliler önünde arkadaşının şiirini okumasını sağlar. Şiir beğenilir. Ahmet Cemil, Vehbi Bey ve matbaada çalışan Raci’den yüksek değerlere bağlılığı yönüyle ayrılır. Raci, eski şiir anlayışını savunması ve yeniliğe karşı tutumuyla da Ahmet Cemil’e zıt düşer, cahil olduğu halde beğenilmeyi, takdir edilmeyi bekler.

Ahmet Cemil’in hayatı yoluna girdiği sırada kız kardeşi İkbâl, matbaa sahibinin ahlâk düşkünü oğlu Vehbi Bey ile evlenir. Vehbi Bey alkoliktir ve İkbâl’e kaba davranmaktadır. Bir gün zavallı kadıncağızı döver. İkbâl çocuğunu düşürür ve ölür. Sonrasında Lâmia’nın bir subayla nişanlanması Ahmet Cemil’in hayattaki tüm umutlarının hatta yaşama amacının yok olmasına neden olur. Romanın sonunda Hüseyin Nazmi bir Avrupa şehrine elçi olarak giderken Ahmet Cemil de umutlarının tükenmesiyle devlet hizmetine girmeye karar verir.

Martin’in de henüz eğitimsiz olduğu günlerden başlamak üzere sanat eserini değerli kılan bir şey aradığını ve bunu da “ruh” kelimesiyle dile getirdiğini görmekteyiz. Her ne kadar Ruth ile sanat üzerine konuşup kendi eserleri üzerinde değerlendirme yapsalar da romanın ilerleyen sayfalarında Brissenden adında alkolik, veremli ve hayattan ümidini kesmiş bir bohemle tanışmak, Martin’e fikir ve sanat konusunda daha üst bir dille tartışma fırsatı verir. Birlikte sosyalist toplantılara ve felsefe sohbetlerine katılırlar, dost olurlar. Brissenden’in Martin’e yapmasını tavsiye ettiği şeylerden anlaşılacaktır ki kendisi Martin’in yürümek istediği yolu daha önce yürümüş, hayatın ne kadar acımasız olduğunu anlamıştır. Tıpkı Ahmet Cemil ve Hüseyin Nazmi gibi Brissenden ve Martin de bir sanat eserinde güzelliği belirleyen unsurların ne veyahut nasıl olması gerektiği üzerinde tartışırlar. Brissenden’in “*Efemerid*” (1994: 345) adlı şiiri gerçek bir sanat eseridir. Martin bu şiirin yayımlanacağından emindir. Fakat Brissenden şiirinin yayımlanmasını istemez. Sadece arkadaşıyla paylaşır onun güzelliğini. Martin “*Ama dünyanın geriye kalan insanlarını düşün, ...Güzelliğin işlevi haz vermektir*” (1994: 347) diye karşı çıkarsa da güzelliğin kıymetini bilmeyenlere şiirini çiğnetmek istemeyen Brissenden’i ikna edemez. Bu arada basın dünyasının acımasız yönü de sergilenir romanda. Martin önce para kazanmak için popüler eserler yazsa da gün geçtikçe

yazılarının edebî değerinin yükseldiğinin farkındadır. Fakat editörlerden beklediği ilgiyi göremez, emeğinin karşılığını alamaz.

Ahmet Cemil ve Martin'in sosyal çevresi aile ve basın çevresinde yoğunluk kazanmaktadır. Öte yandan romanlarda benzer başka çevreler de söz konusu. Söz gelişi, eğlence yerleri, her iki gencin de uzak durmak istediği yerlerdir. Gerçi Martin içkiyi bırakır, ama ara da bir meyhaneye gider. Bir çamaşır hanede çalışmış, gemilerle ülke ülke gezmiştir. Ahmet Cemil onun kadar zor koşullarda yaşamamıştır fakat hassas bünyesine özel derslere koşmak, çeviriler yapıp az kazanarak yaşamak ağır gelir. Buna karşın Martin Eden'in aç kaldığı günler olmuştur. Aynı zamanda Ahmet Cemil'in Martin Eden kadar felsefî doktrinleri anlamak gibi çabası da olmaz. Martin'in kişisel gelişmesi sonucunda artık kendi sınıfıyla burjuva sınıfı arasındaki gerçek farkı görmeye başlaması şöyle ifade edilir:

“Şimdi dudak büküp, aşağıladığı ve çok kez kendisine sıkıntı veren bu sofranın vaktiyle yüksek kültür ve temiz bir yaşamla dolu olduğunu varsaydığı bir atmosferde uygar kişilerle ilk yemeğini yediği sofrayı hatırladı. Çok eskiye ait acınası halini aklına getirdi; yemek yemeye yarayan araçların, insanı dehşete düşürecek kadar kalabalık ayrıntısıyla şaşkına dönüp, bir adımda böylesine baş döndürücü bir sosyal yükseklığe ulaşmaya çabalayan ve gulyabaniyi andıran bir uşağın işkenceleri altında, çevresinde olanları anlama çabası içinde derisinin her gözeneginden ter fişkıran, onur sahibi bir yabaniydi; sonunda da, sahip olmadığı bilgi ya da kibarlığa sahipmiş gibi görünmeye çalışmamaya, açık yüreklilikle, gerçek haliyle görünmeye karar vermişti o gün.” (1994: 363)

Martin, Ruthlardaki bir yemekte Mr. Morse ve Yargıç Blount'la tartışır, bozuk düzenden onları sorumlu tutar. *“Size anlatmak istiyorum ki benim kanımda, benim kanımda sosyalizm mikrobi yoktur. Size demek istiyorum ki, bu mikrobun zayıf düşürücü yıkımına uğrayan sizlersiniz. Bana gelince, ben tıpkı sizin, sözlükte karşılığı olmayan anlamlar vererek başka bir kılık altında gizlediğiniz ve sosyalizmden başka bir şey olmayan soysuz demokrasinize karşı olduğum gibi, sosyalizme de kökten karşıyım.” (1994: 365)*

Ruth'un ailesi Martin'in uygun bir damat adayı olmadığını düşünmektedir. İçindeki vahşi adamı dizginleyemeyen Martin, bir akşam yemeğinde Mr. Morse ve misafirleri Yargıç Blount'a hakaret eder. Kızlarını bu genç adama layık bulmayan Ruth'un anne ve babası bu duruma sevinir. Bir tartışma konuşmasında savunduğu fikirlerin acemi bir gazeteci tarafından yanlış aktarılması, Martin Eden'a sosyalist damgasının vurulmasına sebep olur. Bütün bu olanlara onun düzenli bir işe

girmemekteki ısrarı da eklenince Ruth ile ayrılırlar. Sevdiği kadını kaybeden Martin için yaşamın bir anlamı kalmaz. Yazı yazmaya devam eder, gönderdiği yazılar arada bir yayımlansa da sürekli geri çevrilmiştir. Fakat beklemediği bir anda talih döner, yazıları kabul edilmeye başlanır ve çok geçmeden Martin zengin olur. Geç gelen ün ve para Martin’e hiçbir şey ifade etmez artık, insanların ün ve parası nedeniyle kendisine değer vermelerini anlamsız bulur.

Brissenden’e göre Martin bir burjuva kızına âşık olmakla yanlış yapmıştır. Onun yapacağı en iyi şey, insanlarla dolu kokuşmuş, hastalıklı şehri bırakıp gemilerine, denize dönmesidir. Martin’e hedefinin güzellik olmasını; “eğer “ün”ü yakalayacak olursa onu zehirleyeceğini söyler. Martin, ona “*Ün için değil, aşk için. ...Senin dünyanda aşka yer olmadığı anlaşılıyor, benim dünyamda ise güzellik aşkın hizmetçisidir.*” (1994: 325) diye karşılık verir.

Aile düzenleri de benzer. Ahmet Cemil annesi ve kız kardeşiyle yaşamaktayken eniştesi iç güveyi olur. Annesi ve kız kardeşi romanda pasif konumdadır. Ancak eniştesinin patronu olması, kardeşinin ölümünden sonra işinden ayrılmasına sebep olur. Martin’in de iki kız kardeşi vardır. Gertrude adındaki kardeşinin bir odasında kiracı olarak yaşayan genç adam menfaat düşkünü eniştesiyle anlaşamaz, Maria adında bir kadının evinde oda kiralar. Martin’in kendi sınıfındaki kadınların belirgin vasıfları eğitimsiz, çalışkan ve fedakâr oluşlarıdır. Gertrude kardeşine maddî yönden hep destek olur. Maria da ona inanır, manevî desteğini esirgemez. Bir gün Martin, bir yazısından kazandığı çok az parayla Maria ve çocuklarını ayakkabı almaya götürür, oradan şekerçi dükkânına uğrarlar. Burada Ruth ve annesiyle karşılaşırlar. Bu manzara karşısında Ruth’un onuru incinir. Çünkü sevdiği adam “*sokak çapkınlarının*” (1994: 349) başındadır. O an, Ruth’un aklından Martin’in çok onursuz bir adam olduğu geçer. Bu sahne aralarındaki kişilik farklarının sergilenmesi bakımından önemlidir. Martin dış görünüşe değil, insana değer verişiyse Ruth’a zıt bir konumdadır.

Eğitim gibi önemli bir kavramın da zıt değerler üzerinden tartışıldığını görmekteyiz. Annesi, Ahmet Cemil’in diploma almasını çok ister çünkü diploma sayesinde düzenli bir iş sahibi olmak ve kaygısız bir hayat kurmak çok daha kolay olacaktır. Ruth da babası ve babasının bütün arkadaşları gibi, Martin’in erkeğe yakışan bir iş ve sorumluluk sahibi olması için çok ısrar eder. Ona Mr. Butler adında gece okuyup gündüz çalışan birinden bahseder. Mr. Butler her zorlukla mücadele edip avukat olmuştur ve “*Yüksek Mahkemeye*” seçilecek kadar da yolu açıktır. Yılda otuz bin dolar kazanır. Fakat Martin, onun yaşama amacının sadece para biriktirmeye yönelik olmasını çok anlamsız bulur. Ona göre, Mr. Butler, “*eğer bunları bir kadının*

aşkı ya da bir güzelliğe ulaşmak için yapmış olsaydı” (1994: 89) o zaman çalışma azminin bir değeri olabilecektir.

Mengüşoğlu, meslek seçimi konusunda şöyle der: *“Sosyal çevrenin bir mesleğe verdiği değer yahut bir mesleğin sağlayacağı kazanç, ikinci değer grubuna, araç değerler grubuna girer. Fakat genç insan açık ve seçik, bağımsız değer duygusu varsa, o zaman o doğrudan, yani herhangi bir refleksiyona dayanmadan, kendisini içten ilgilendiren mesleği seçecektir. Fakat doğrudan eylemler dolaylılara göre azınlıktadır. Çünkü bu, her insanın sahip olamayacağı nitelikleri gerektirir. Böyle insanlar bağımsız bir değer duygusuna sahip özgür insanlardır.” (1988: 103) Bu tanıma göre, Ahmet Cemil ve Martin’in özgür tipler olduğu açıktır. Öyleyse onların çok idealist olmalarına rağmen hayattan vaz geçmeleri sadece “aşk” acısıyla açıklanamaz. Aynı zamanda gençlerin yüksek değerlere de inançlarını kaybettikleri söylenebilir.*

“İntihar, varlığın, kâinatın, dünyanın, hayatın ve zamanın İslâm imanı ile anlamlandırılmaması sonucu boğulan, çaresizlik ve çözümsüzlük noktasına gelen kişinin başvurduğu trajik bir kaçıştır.” (Çetin, 2006: 4) Romanların sonunda her iki genç de aşka ve güzelliğe inançlarını yitirmekle bir çaresizlik ve çözümsüzlük yaşar. Dolayısıyla intiharı düşünceleri trajik bir kaçış ifade etmektedir. Ahmet Cemil ümitsizlik içinde eserini yakar: “Okumak?.. Artık bunların hepsinden nefret ediyordu. O şairler, o sevgili kitaplar, bunlar bütün yalanmış yahut yaşamaktan yorulmamış adamların sahte şiirleri, sahte felsefeleriydi. Bütün şiir ve felsefe işte şu dakikada onun bu melal ve yeisinde muhtevî idi.” (2008: 370)

“İnanma, insan hayatının, insanın yapıp etmelerinin taşıyıcısıdır. İnanma olmadan bizim yapıp-etmelerimiz durur; varlığımız tehlikeye girer. Gerçi inanma bir değerdir. Fakat inanma yalnız bir değer değildir; tersine, değer gruplarıyla örülmüş bir değerler örgüsüdür.” (1988: 196) “İnsanla ilgili olan her şey anlam ve anlamsızlıklarla doludur.” (1988: 67) Henüz hayatın baharında olan her iki gencin de hayatın anlamını kaybetmeleri “mai ve siyah” (2008: 65) renkleriyle birebir örtüşmektedir. Ahmet Cemil’e göre “mai” göklerin sonsuzluğu, “siyah” ise ayaklar altındaki toprağı çağırıştırır. Derinlere inildikçe âdeta dipsiz kuyular gibi insanı ümitsizliğe sürükler. Aynı ümitsizliğe kapılan Martin de yazmayı bırakır. Kendi yerinin işçi sınıfı olduğunu geç fark eder. “Eğer onların arasında yaşayıp da, kitaplarla, yüksek katlardaki kişilere boş verseydi, payına düşen mutluluğun daha çok olacağına” (1994: 404-405) inanır. Kazandığı parayı kız kardeşleri, komşusu, eski arkadaşı Joe ve kendi sınıfından bir işçi kız olan Lizzie için harcar ve Güney Denizi’ne gitmek için gemiye biner ve yolculuğu esnasında denize atlayarak intihar eder.

Sonuç

İncelediğimiz romanların anlam derinliğinde okunan şey, her iki gencin var olma ve kendini ispat mücadelesidir. Ahmet Cemil ile Martin Eden’i birbirinden ayıran şey ise Martin’in “varoluş ve özgürlük” sorunsalını daha aydın bir kimlikle ele alışıdır. İnsanın değerli oluşu ve insana insan olduğu için değer verilmesi gerektiği yine her iki gencin de savunduğu tezler arasındadır. Fakat yaşadıkları toplumda insanın manevî yönü unutulmuştur. Romanın başında yabanî doğanın yırtıcı yaşam savaşından uzaklaşıp, kibar ve asil bulunduğu burjuva sınıfına sığınan Martin, çok geçmeden kapitalizmin yaşamı daha acımasız hale getirdiğini görür. Oysa o evrim teorisine inanmakta, güçlü olanların ayakta kalacağını savunmaktadır. Ancak fizik gücü ve mücadelecilik kişiliğine rağmen romanın sonunda intihar etmesiyle yenilgiyi yani güçsüzlüğü kabul etmiştir. Bu, “madde”nin “mânâ”ya üstün geleceği gibi bir anlam ifade etmekle birlikte onun başta savunduğu fikirlere de ters düşmektedir.

Esasında her iki genç de varlık sorunsalını çözümleyememiştir. Romanın başında inançsız fakat “ruhun” sonsuza dek yaşayacağına inanan Martin, intiharından biraz önce “gerçeklik” kavramını sorgulamaktadır. Ahmet Cemil’in ise İstanbul’dan ayrılması ve tam denize atlayacakken annesinin sesini duyması, onun var olma sorunsalını çözdüğü anlamına gelmez, tam tersine o da ruhen ölüdür. Fakat arkasında yapayalnız bir anne bırakacak kadar bencil değildir. Martin’in ise ardında sorumluluğunu taşıyacağı kimsesi kalmamıştır.

Gençlerin hayattan vazgeçişleri hayatın katı gerçeklerine tepkisel bir davranış olarak da değerlendirilebilir. Ama böylesi bir davranış güzelliğe inanan insanların kolayca kaçmasından başka bir şey değildir. İnsanın kendi canına kıyması her ne kadar zor olsa da kalıp mücadele etmek daha zordur. Yazar olma hayali kuran ve güzelliğe hayran bu gençlerin intihar etmektense insanlığa güzel şeylerden bahsetmek gibi bir vazifeye kendilerini adanmaları da mümkün olabilirdi. Ancak her iki romanda da gençlerin “aşka” tutkun olmalarına rağmen bu tutkuyu aşamamaları ve güzellik kavramını yaşam felsefesine dönüştürememeleri umutsuzluk ve tükeniş beraberinde getirmiştir.

KAYNAKÇA

YAVUZ, Bayram (2014). “Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi ve Bir Uygulama”, *Selçuk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S:16 (Güz 2014), s.69-93.

ÇETİN, Nurullah (2006). “Taha Çağlaroğlu’nun ‘İntihar’ Şiirini Tahlil”, *Edebiyat Otağı*, S.2, Ankara.

KERSTIENS, Eugene J. (1952), *Jack London's superman: the objectification of his life and times*, A Thesis submitted to the faculty of the Department of English in partial fulfillment of the requirements for the degree of MASTER OF ARTS in the Graduate College, University of Arizona.

LONDON, Jack (1994). *Martin Eden*, İstanbul: Engin Yayıncılık.

Mehmet Rauf (1315). “Bizde Roman”, *Servet-i Fünun*, C.XVIII, S.445, 9 Eylül 1315.

MENGÜŞOĞLU, Takiyettin (1988). *İnsan Felsefesi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Namık Kemal (2005), *Celaleddin Harzemşah*, (Hazırlayan: Oğuz Öcal), Ankara: Akçağ Yay.

PARLATIR, İsmail (1993). *Tevfik Fikret Dil ve Edebiyat Yazıları*, Ankara: TDK Yay.

REESMAN, Jeanne Campbell (2009). *Jack London's Racial Lives*, University of Georgia Press, ProQuest Ebook Central.

TANPINAR (2005), Ahmet Hamdi, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, İstanbul.

TIEGHAM, Paul Van (1943), *Mukayeseli Edebiyat*, (çev. Yusuf Şerif Kılıçel), Ankara: Maarif Matbaası.

UŞAKLIGİL, Halit Ziya (2008). *Mai ve Siyah*, İstanbul: Özgür Yayınları.